

Arve Rød

RÅDHUSELEKTRONIKA

—

OM STRØMNETTETS MØRKE G

Arve Rød er en norsk kritiker og skribent. I dette essayet beskriver han Øystein Wyller Oddens to verk for Oslo rådhus som et uttrykk for den samme koblingen mellom det sakrale og det prosaiske som han også finner i selve rådhuset.

Som Oslo-boere flest passerer jeg Rådhuset jevnlig. Av og til går jeg inn i den sentrale hallen, kjent over hele verden som åsted for den årlige utdelingen av Nobels fredspris, for å lytte til lyden av hverdagsstillhet i et så stort rom, og fundere over detaljene i Alf Rolfsens fresker og Henrik Sørensens gigantiske oljemaleri. Rådhuset er et av Oslos mest ikoniske arkitektoniske landemerker. Utsmykningene både inne og ute er blant landets mest ambisiøse. Huset selv kneiser som fjellvegger av håndbanket teglstein over bylandskapet, med karnapper, relieffer og utspring, toppet av de to tårnene som står opp som bombastiske utropstegn mellom byen og fjorden. Og helt øverst klokketårnet, som daglig preger Oslo sentrum med de tunge drønnene fra klokkespillet.

Rådhuset presterte å bli kåret til Oslos både vakreste og styggeste bygg i en avstemning blant Aftenpostens lesere for noen år siden. «Ingen bygning splitter byen mer» kunne avisen melde. Dette er om ikke annet et tegn på at huset spiller en rolle, i byrommet og i borgernes liv og hverdag. For meg er Rådhuset det nærmeste vi kommer følelsen av en gotisk katedral i Oslo. Det er monumentalt og prangende og på samme tid litt dystert og utilnærmelig. Det er riktignok en katedral for profane krefter. Rådhuset er jo nærmest det motsatte av et gudshus; det er den lokale forvaltningens og de daglige, pragmatiske forhandlingenes høyborg. Utsmykningen av huset viser til en historie om arbeidets sved, samfunnsbyggingens utopier og makt og administrasjon. Sørensens nesten 550 kvadratmeter store maleri som dekker fondveggen i den majestetiske Rådhushallen, er da også titulert *Arbeid. Administrasjon. Fest.*, noe som ifølge Rådhusets egen informasjonsbrosjyre «opsummerer Rådhusets kjerneoppgaver». Resten av rommet er viet Rolfsens fresker. *Arbeidets Norge fra de drivende garn til skogene i øst* ruver over nordveggen, mot øst er Okkupasjonsfrisen, og på vestveggen en variasjon over figurene i Oslos byvåpen.

Av alle dekorasjonene i Rådhuset er disse de mest kjente og omtalte. Rolfsens og Sørensens bidrag er en fortelling om et nytt Norge, om nasjonsbygging, krigsår og modernisering, om sosialdemokrati og «by og land, hand i hand», landbruk og fiskeri og industri og ingeniørkunst.

Mindre kjent er den delen av det opprinnelige interiøret som omgir og delvis innrammer Rolfsens freske på nordveggen. I overkant av fresken, over hvert hjørne, kan det ses et arrangement av orgelpiper, som ligner to kroner bygget inn i arkitekturen. I venstre kant strekker et sett mer iøynefallende piper seg nesten ti meter mot taket. Pipeverket ligner et orgel vi ellers ser i store kirker, og er – når man først legger merke til det – noe som ytterligere forsterker følelsen av noe høytidelig og sakralt. Det er som om det guddommelige likevel skulle finnes like om hjørnet, og at husets 450 kommunalt ansatte forholder seg til noe annet og mer enn politiske prosesser og møteprotokoller.

Men pipene er ikke i bruk. De har faktisk heller aldri vært det. Historien bak er like triviell som den er oppsiktsvekkende, og den var det opplagte interessepunktet da lydkunstner og musiker Øystein Wyller Odden valgte Oslo rådhus som arena for sine to bidrag til Oslobiennalen.

Pipeorgelet var oppført som en integrert del av bygget i Arnstein Arneberg og Magnus Poulssons endelige tegninger i 1930. I journalisten Carl Justs tobindsverk *Rådhuset i Oslo*, som ble utgitt til den høytidelige åpningen av huset, står det å lese at «oppe på nordveggen løper et gitter, ornamentalt utformet med borgkroner og piler i gull. Bak gitteret skjuler seg det store orgelet». Men det kom aldri noe orgel på plass bak gitteret – det ble strøket fra budsjettet en eller annen gang etter at Just leverte sitt manus til trykk, og før åpningsseremonien for 69 år siden, i mai 1950. Tre millioner 1950-kroner viste seg å bli en for tung utgiftspost, og det planlagte orgelet ble i siste time erstattet av et vesentlig enklere Hammond-orgel til en brøkdel av prisen. Pipene ble stående igjen som tom dekor, som stum fasade.

Slike paradokser og brudd i den rasjonelle planleggingen har gjerne en særlig tiltrekningskraft på kunstnere – omtrent slik Rådhusets status som både best og verst i byen også blir en fascinasjon i seg selv. For Wyller Odden ble Rådhusets stumme orgelpiper et slikt motsetningsfullt, og dermed potensielt meningsbærende, kunstnerisk materiale. De kunne med selvfølgelighet innlemmes som en del av hans pågående prosjekt: å gjengi lyden av strømmettet slik den framtrer i våre bygde omgivelser – eller skal vi heller si ikke framtrer, siden hørselen vår er så tilvent denne lyden at vi normalt ikke oppfatter den.

Til verket *Power Line Hum* (komposisjon for orgelet i Oslo Rådhus), som vil avspilles jevnlig i løpet av utstillingsperioden, plukket Wyller Odden ut fem av orgelets piper som av ulike grunner var skadet. Disse ble deretter restaurert av fagfolk i Nederland. Pipene er nå satt tilbake til sin opprinnelige plass i Rådhushallen, og de har blitt gjort spillbare gjennom å bli tilkoblet et enkelt vindsystem. Ideen er så å la pipene spille sammen med instrumentet som i sin tid erstattet dem, altså Hammond-orgelet, i en musikalsk transkribering av lyden av strømmen i hallen, og å la komposisjonen bygge på forskjellen mellom de to instrumentene.

Hvordan komposisjonen rent teknisk og fysisk framføres, er ikke så interessant som at resultatet, en dronelyd eller såkalt borduntone – en vendret tone som kan ligge under en melodi, som i sekkepiper eller hardingfeler – er et stykke lyd som er like suggererende og preget av mystikk, som den er minimal og statisk i uttrykket.

Mer åpent i dagen som musikalsk utførelse er Wyller Oddens andre bidrag, konserten *Kraftbalanse (konsert for piano, vekselstrøm og orkester)*, med en besetning som i en kammerkonsert med piano. Her vil strykere akkompagnere et flygel, instruert av voltmetre som avleser nettfrekvensen i sanntid, samt et partitur som beskriver hvordan musikerne skal reagere på endringer i denne frekvensen. Stykket er arrangert for strykere av Jan Martin Smørdal. Flygelet er i likhet med orgelpipene stemt til å resonnerer med strømmnettets relativt konstante puls på 50 Hz, som oversatt til lyd ligger nærme en mørk G. Flygelet har så fått to vibrasjonselementer skrudd inn i instrumentkroppen. Disse er som voltmetrene koblet til stikkontaktene i bygget, slik at strømfrekvensen blir omgjort til vibrasjoner som forplanter seg til strengene i flygelet.

Konserten framføres to ganger i løpet av biennalen. Da kan man oppleve flygelet og strykerne respondere på fluktasjoner i den samme strømfrekvensen. Det vi hører gjennom det dramatiske lydbildet i Wyller Oddens verk, er altså noe så prosaisk og jordnært som Statnetts overføring av elektrisk kraft til landet. Det ligger til det statlige foretakets ansvar å sørge for at det til enhver tid er balanse mellom forbruk og produksjon av denne kraften; Statnett beordrer økning eller reduksjon i kraftproduksjonen alt etter svingningene i forbruket. Denne balansen fluktuerer rundt 50 Hz, med små svingninger like over og like under denne frekvensen, alt etter forholdet mellom forbruk og produksjon. Gjennom å lytte til Wyller Oddens verk kan vi altså samtidig høre Statnetts arbeid med å holde dette forholdet, og dermed denne tonen, stabil.

Det hører til fortellingen at Oslo er landets nest største kraftkommune (og største nettselskap), gjennom eierskap i kraftverk i hele Sør-Norge. Lydbildet i Rådhushallen kan i det perspektivet forstås som en borduntone også i mer metaforisk forstand, som en underliggende dur av elektrisitet i veggdekorasjonenes fortelling om administrasjon, arbeid og industri.

Elektrisk kraft er den enkeltfaktoren som mest dyptgripende har endret verden og vår hverdag, etter at man klarte å sette den i system for snart halvannet århundre siden. Det er knapt en eneste del moderne infrastruktur framstilt i Alf Rolfsens freske over nordveggen som ikke ble mulig gjort eller på avgjørende vis formet gjennom elektrisiteten. Samtidig er den en mystisk og for mange fremdeles uforståelig kraft. Lenge var elektrisitet forbundet med overnaturlig magi – også etter at man forsto at et lynnedslag slett ikke er tegn på Guds vrede, men noe som består av den samme kraften man allerede på 1700-tallet kunne framstille ved hjelp av en enkel leidnerflaske. Elektrisiteten bærer i seg en dobbelthet, med en nærmest religiøs dimensjon. Den kan forårsake ødeleggelse og død, men også bevegelse, lys og liv – tenk bare på naturvitenskapens egen skapelsesberetning: Fortellingen om det primitive livets byggesteiner, i form av molekyler som ble bombardert med elektriske utladninger i ursuppa.

Wyller Oddens tolking av strømmettet er en «tiløregjøring» av den elektriske sivilisasjonen, med sakrale overtoner. Det er sånn sett ingen tilfeldighet at flere av hans tidligere, lignende prosjekter er gjort i kirker. Verkenes dobbelthet spiller slik både elektrisitetens egen natur og mytologi, og rådhusbyggets kontrast mellom kunstnerisk og arkitektonisk ambisjon og den politiske og administrative hverdagen som utspiller seg der. For Wyller Odden blir dobbeltheten i strømllyden i dette rommet interessant også av mer jordnære årsaker. Som han selv formulerer det i beskrivelsen av prosjektet: Det er «lyden av kjøleskapet, sikringsskapet og lysstoffrør i hjemmet. Men også lyden av fosser i turbiner, storindustri, og synkroner mønstre i samfunnet».

